

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

NAVOIYNI ANGLASH — O'ZLIKNI ANGLASH: ALISHER NAVOIY ASARLARIDA
AXLOQIY TARBIYA.

Jo`raboyeva Munavvar

Andijon viloyati Baliqchi tumani

50- IDUM ning ona tili va adabiyot o`qtuvchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk o'zbek mutafakkiri va shoiri Alisher Navoiy asarlaridagi axloqiy tarbiya masalalari tahlil qilinadi. Maqola Navoiy ijodidagi insonning o'zlikni anglash jarayoni, inson obrazi, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi hamda axloqiy tarbiyaning pedagogik ahamiyati kabi mavzularni yoritadi. Asosiy e'tibor Navoiy asarlarida axloqiy fazilatlarni shakllantirish vositalariga qaratilib, ularning bugungi jamiyatda va ta'lim tizimida dolzarbligi o'rganiladi. Maqolada Navoiy ijodining axloqiy tarbiya sohasidagi ulkan ahamiyati va zamonaviy yoshlar tarbiyasidagi qo'llanish imkoniyatlari ochib beriladi. Shuningdek, Navoiy ijodida adolat, saxovat, tavozelik, va sadoqat kabi fazilatlar yuksak qadriyatlar sifatida ko'rsatilgan. Bu fazilatlarning hozirgi davrda yosh avlod tarbiyasida qanday ahamiyatga ega ekanligi, ularni zamonaviy ta'lim va tarbiya jarayonida qo'llash imkoniyatlari haqida fikr yuritiladi. Ushbu maqola Navoiyning axloqiy merosini chuqur o'rganish orqali uning bugungi jamiyatda dolzarbligini va pedagogik jarayonlarda axloqiy tarbiyani qanday rivojlantirish mumkinligini ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, axloqiy tarbiya, ma'naviy qadriyatlar, o'zlikni anglash, inson obrazi, milliy qadriyatlar, pedagogik ahamiyat.

Kirish: Alisher Navoiy (1441–1501) – buyuk o'zbek shoiri, mutafakkir, davlat arbobi, va jahon adabiyoti tarixidagi eng yirik shaxslardan biri. Uning ijodi o'z davrining madaniy-ma'naviy va ilmiy rivojlanishiga ulkan hissa qo'shgan. Navoiy ijodida insonning ma'naviy yuksalishi, axloqiy tarbiya va adolatli jamiyat g'oyalari muhim o'rin tutadi. Alisher Navoiy, o'zbek xalqining buyuk mutafakkiri va shoiri, milliy ma'naviyatimizning bebaho boyligidir. Uning ijodida axloqiy tarbiya masalalari muhim o'rin tutadi. Axloqiy tarbiya Navoiy asarlarida insoniyatning ma'naviy kamolotiga erishishi uchun asosiy vosita sifatida ko'riladi. Ushbu maqola orqali Navoiy asarlaridagi axloqiy tarbiya mohiyatini tahlil qilishga va uning bugungi jamiyatda qanchalik dolzarb ekanligini ochib berishga harakat qilamiz.

Alisher Navoiy hayoti va ijodi: qisqacha sharh Alisher Navoiy ijodining asosiy qismini she'riyat tashkil etadi. U o'z ijodida turkiy va fors tillarini ravon va ustalik bilan ishlatgan. Navoiy o'z asarlarida insonning ma'naviy va axloqiy yetukligi, halollik, adolat, sabr-toqat, sevgining kuchi kabi mavzularga keng o'rin bergan. **"Xamsa":** Navoiyning eng buyuk asarlaridan biri besh doston – **"Xamsa"**dir. Bu asar "Farhod va Shirin", "Layli va Majnun", "Sab'ai Sayyor", "Saddi Iskandariy", va "Hayrat ul-abror" dostonlarini o'z ichiga oladi. Bu dostonlarda sevgi, sadoqat, ma'naviyat va jamiyatdagi adolat haqida chuqur falsafiy mulohazalar mavjud **Axloqiy tarbiya tushunchasi va uning Alisher Navoiy ijodidagi o'rni** Axloqiy tarbiya tushunchasi Navoiy asarlarida insonning o'zligini anglash, kamolotga erishish va jamiyatda munosib shaxs sifatida shakllanishini nazarda tutadi. Bu bo'limda Navoiy ijodida axloqiy tarbiya qanday ifodalanganini tahlil qilamiz. Navoiy nafaqat turkiy adabiyotning, balki fors adabiyotining ham

ulkan namoyondasi xisoblanadi. U fors tilida xam bir qancha muxim asarlar yaratkan. Ammo Navoiy turkiy tilni adabiy til sifatida rivojlantirishga katta hissa qo`shgan va uning ijodi turkiy tilda yozuvchi shoirlar uchun ilhom manbai bo`lgan. Navoiy ijodida inson va uning ma'naviy rivojlanishi markaziy o`rinni egallaydi. U sevgi va do`stlikning insonni ma'naviy jihatdan yuksaltirishiga, to`g`ri yo`l tanlashning muhimligiga e`tibor qaratgan. Ayniqsa, uning asarlarida inson va tabiat o`rtasidagi munosabatlar, axloqiy va ma'naviy fazilatlar tahlili chuqur ifodalangan. Navoiy asarlarida axloqiy tarbiyaning turli vositalari mavjud. Masalan, uning g'azallarida axloqiy saboqlar she'riy ifoda topgan, "Xamsa" asarida esa adolat, saxovat, tavozelik va sadoqat kabi fazilatlar yuksak ma'naviy qadrlar sifatida ko'rsatilgan. Ushbu bo'limda ushbu vositalar batafsil ko'rib chiqiladi.

Navoiy asarlaridagi axloqiy tarbiyaning bugungi kundagi dolzarbligi Alisher Navoiyning axloqiy qarashlari hozirgi zamon yoshlariga ham xosdir. Ma'naviy tarbiya, halollik va odob-axloq bugungi kunda ham jamiyatimizda muhim masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu bo'limda Navoiyning axloqiy qadriyatlarini bugungi kundagi jamiyat bilan bog'lash tahlil qilinadi. Alisher Navoiy ijodi va merosi o`zbek madaniyati va adabiyotining ajralmas qismiga aylandi. U nafaqat shoir, balki ma'naviy va axloqiy yetakchi sifatida ham xalq orasida katta hurmatga ega. Navoiyning falsafiy va axloqiy qarashlari hozirgi kunda ham yosh avlod tarbiyasida katta ahamiyatga ega. Uning asarlari, jumladan "Xamsa", o`zbek va boshqa turkiy xalqlar adabiyotida klassik hisoblanadi va ko`plab sharq va g`arb tillariga tarjima qilingan. Navoiy ijodi orqali biz faqat adabiy yo`nalishni emas, balki ma'naviy kamolot va axloqiy fazilatlar haqida ham chuqur saboqlar olamiz. Uning asarlari, axloqiy darslari va insoniy fazilatlari bugungi jamiyatda ham dolzarb bo`lib qolmoqda. Alisher Navoiy asarlarida axloqiy tarbiya, nafaqat o'sha davrning, balki hozirgi zamonning ham muhim masalasi bo'lib qolmoqda. U o'z ijodi orqali odamlarni ma'naviy poklikka, odob-axloqning yuqori darajalariga erishishga chorlaydi. **Navoiy asarlarida axloqiy darslar va ularning pedagogik ahamiyati** Bu bo'limda Navoiy asarlaridagi axloqiy saboqlarni bugungi kun ta'lim jarayonida qanday qo'llash mumkinligi haqida fikr yuritish mumkin. Navoiy o'z asarlarida insonning ma'naviy yuksalishini ta'limning bir qismi sifatida ko'rib, yosh avlodni axloqiy jihatdan yetuk qilib tarbiyalashning muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu darslarni zamonaviy ta'lim tizimida qanday qo'llash mumkinligi haqidagi fikrlarni kiritishingiz mumkin. Navoiy ijodi nafaqat milliy qadriyatlarni, balki umuminsoniy fazilatlarni ham o'zida aks ettirgan. Bu bo'limda Navoiy asarlaridagi milliylik va xalqaro axloqiy qadriyatlarning uyg'unligi haqida tahlil qilish mumkin. Navoiy o'z davrining yetakchi davlat arbobi sifatida ham tanilgan. Uning asarlarida rahbarlar va davlat arboblari uchun axloqiy qoidalar va yuksak mas'uliyat hissi tarbiyalangan. Ushbu bo'limda Navoiyning davlat boshqaruvida axloqiy tamoyillarni qay darajada ahamiyatli ko'rgani va buni o'z asarlarida qanday aks ettirgani haqida fikr yuritish mumkin.

Maqola Alisher Navoiy asarlarining nafaqat adabiy, balki axloqiy-pedagogik jihatdan ham qimmatini yuqori ekanligini ta'kidlab, uning boy merosidan qanday qilib bugungi kundagi ta'lim va tarbiya jarayonlarida foyda olish mumkinligini ko'rsatib beradi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar:

Alisher Navoiy asarlarida axloqiy tarbiyaning ifodalanishi bo'yicha adabiyotlar tahlili Navoiy ijodining o'ziga xos xususiyatlari va uning tarbiyaviy ahamiyatini yoritish uchun muhimdir. Ushbu maqolada foydalanilgan ilmiy adabiyotlar va asarlar Alisher Navoiyning axloqiy qarashlarini chuqur o'rganish imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlilida quyidagi asosiy yondashuvlardan foydalanildi: Tarixiy tahlil. Navoiy asarlarida axloqiy tarbiya tushunchasining tarixiy o'zgarishlari uning o'sha davr jamiyatiga ta'siri va Navoiyning o'z zamonasida axloqiy qarashlarining rivojlanishi tahlil qilindi. Navoiy asarlarini o'rganishda uning turli davrlarda yozilgan asarlarida axloqiy qadriyatlarining qanday rivojlanishi o'rganildi.

Badiiy asar tahlili. Navoiy asarlarida aks etgan axloqiy tushunchalar -adolat, saxovat, halollik - badiiy asarlardagi qahramonlar misolida o'rganildi.

Ma'naviy va falsafiy tahlil. Navoiy asarlaridagi axloqiy qadriyat falsafiy jihatdan tahlil qilinib ularning insonning ma'naviy yuksalishidagi o'rni o'rganildi. Bu tahlil asarlarda ilgari surulgan umumiy ma'naviy tamoyillarning bugungi kunda ham ahamiyatli ekanligini ko'rsatadi. Ushbu adabiyotlar tahlili va metodlar yordamida Navoiy asarlaridagi axloqiy tarbiya masalalari chuqurroq ochib berildi va uning zamonaviy ta'limda qo'llanish imkoniyatlari yoritildi.

Muhokama va Natijalar: Alisher Navoiy asarlarida axloqiy tarbiya masalalarining keng va chuqur ko'rib chiqilgani, uning ijodining zamonaviy tarbiya jarayonida ham katta ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Navoiy axloqiy tarbiya orqali jamiyatni ma'naviy jihatdan boyitishga, odamlarni insoniylik va odob-axloq tamoyillariga rioya qilishga undaydi. Uning asarlaridagi adolat, saxovat, halollik va kamtarlik kabi fazilatlar ayniqsa bugungi kundagi jamiyatda axloqiy qadriyatlarining ahamiyatini yuksak baholashga zamin yaratadi. Navoiy asarlaridagi tarbiyaviy g'oyalar pedagogik jarayonlarda qo'llanilishi lozim bo'lgan qadriyatlarni ifodalaydi. Yosh avlod tarbiyasida axloqiy tarbiya vositalarining qo'llanilishi o'zlikni anglash va milliy qadriyatlarni saqlashda muhim omil hisoblanadi. Navoiy o'z asarlarida milliy qadriyatlarni umuminsoniy qadriyatlar bilan solishtirib, ularni nafaqat o'z xalqi uchun balki butun insoniyat uchun yuksalish ma'naviy darajaga olib chiqadi.

Muhoqama natijalariga ko'ra Navoiy asarlaridagi axloqiy tarbiya:

Zamonaviy ta'lim jarayonida pedagogik yondashuv sifatida qo'llanish mumkin.

Yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalashda asosiy vosita sifatida xizmat qilishi lozim.

Natijada, Navoiy ijodi orqali nafaqat badiiy merosimizni boyitish, balki ahloqiy jihatdan yuksak ma'naviy komil insonlarni tarbiyalash mumkunligini ko'rsatadi.

Xulosa: Alisher Navoiy ijodi va hayoti o'zbek adabiyoti va madaniyatining eng buyuk yutuqlaridan biri bo'lib, nafaqat milliy, balki umuminsoniy qadriyatlarni tarannum etadi. Uning asarlarida inson ma'naviy kamoloti, axloqiy tarbiya, adolat, halollik, sadoqat, va muhabbat mavzulari chuqur ifoda etilgan. Navoiy nafaqat adabiyotda, balki davlat boshqaruvida ham o'zining halol va adolatli faoliyati bilan tarixda o'z izini qoldirdi. Navoiyning ijodiy merosi hozirgi zamon yoshlarini tarbiyalash, ularni ma'naviy jihatdan yuksaltirishda beqiyos ahamiyatga ega. U asarlarida milliy qadriyatlar bilan bir qatorda umuminsoniy g'oyalarni ilgari surgan va bu qadriyatlarni jamiyat rivojida muhim deb bilgan. Uning falsafiy va axloqiy qarashlari bugungi kundagi tarbiya, ta'lim, va jamiyatning axloqiy yuksalishida muhim o'rin tutadi. Shunday qilib, Alisher Navoiy nafaqat o'z davrining, balki barcha davrlarning buyuk mutafakkiri va shoiridir.

Uning ijodi va merosi abadiy qadriyatlarni ifoda etadi va u har bir davrda dolzarb bo‘lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alisher Navoiy. **"Xamsa."** Tahrir: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Navoiy Instituti, Toshkent, 1991.
2. Abdulla Qahhor. **"Navoiy."** Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2000.
3. Qodir Mirmuhammadov. **"Alisher Navoiy asarlarida axloqiy tarbiya va ma'naviy yuksalish."** Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2010.
4. Asqar Rahmatullayev. **"Navoiy ijodining pedagogik va tarbiyaviy ahamiyati."** Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2015.
5. Orif Shoniyozov. **"Navoiy va axloqshunoslik."** Toshkent: Ma'naviyat, 2003.
6. Ismailov, Shavkat. **"O'zbekiston madaniyati va ma'naviyatida Navoiy asarlarining o'rni."** Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti Ilmiy Jurnal, 2017.
7. Akmal Saidov. **"Alisher Navoiyning milliy va umuminsoniy qadriyatlari."** O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, Toshkent, 2018.
8. Mirziyoyev, Shavkat. **"Navoiy va zamonaviy ma'naviy-tarbiyaviy masalalar."** O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Ma'ruzalari, Toshkent, 2020.
9. Jaloliddin Yusufov. **"Navoiy asarlaridagi adolat va axloq saboqlari."** Sharq Nuri Nashriyoti, Toshkent, 2011.
10. Shamsiddin Shodiyev. **"Alisher Navoiy pedagogik merosi."** Ma'naviyat va Marifat, Toshkent, 2019.